

Zavičajna zbirka Osnovne škole Prugovac

Škola i kulturno nasljeđe

Otkad čovjek postoji, prirodna okolina koja ga okružuje osnovni je čimbenik pri oblikovanju njegova načina života. Ona je oblikovala način njegove borbe za opstanak i odnosa prema svemu što ga okružuje, na svakom koraku njegove duhovne i materijalne kulture. Kultura je, dakle, sve što je čovjek sam učinio da svoj život olakša i uljepša. Danas pak, dolaskom civilizacije predmeti duhovne i materijalne kulture bliže i dalje prošlosti iščezavaju i propadaju. Nezadrživim promjenama načina života ljudi, mijenjaju se i uporabni predmeti, mijenjaju se običaji. Zatumljuje se sve više izvorna narodna umjetnost. Suvremen način života stanovanja poglavito u gradskim sredinama kao po nekom pravilu utječe na ljude sa starim predmetima postavljenim u stanu razbiju monotoniju tipiziranog namještaja, bezličnih zidnih ploha i stambenih prostora. U tome i ne bi bilo zamjerki kad bismo snali cijeniti njihovu stvarnu kulturnu ili povijesnu vrijednost, kad bismo osjećali njihov dah i poruku prošlosti. Međutim, smatrajući ih jedino kao elemente fizičke prisutnosti i s gledišta snobizma neumjesno je i tužno. Upravo iz tih bizarnih potreba posljednjih godina nestali su iz naših sela brojni primjerci rukotvorina. Od preslica i kolovrata, mutilki i čupova do dijelova narodnih nošnji. Zna se da su ih preprodajom samozvani skupljači narodnog blaga otuđili u najvećoj mjeri izvan granice naše zemlje. Nedopustivo i žalosno.

Naša tisućljetna kulturna baština od svih nas traži zaštitu, a da bismo je umjeli čuvati, moramo je poznavati i voljeti kao dio sebe i svog naroda. U novije vrijeme u nas se sve više obraća pažnja zaštititi spomenika kulture i kulturne baštine jer je to spomeničko blago svjedočanstvo postojanja i življenja, razvoja i napretka našeg naroda na ovom tlu. Tom plemenitom zadatku u mnogome mogu pomoći i škole aktivnim uključivanjem u organizirano otkrivanje, skupljanje, sređivanje i čuvanje narodnog blaga. Time se stvaraju mnje ili veće zbirke različitih vrijednih predmeta narodne umjetnosti i stvaralaštva. Zbirke što ih na taj način stvaraju učenici dostupne su njima i

građanima, a svojom ljepotom oblika i bogatstvom materijala stalan su izvor nastavnih sadržaja za upoznavanje kulture naroda užeg zavičaja, za bolje razumijevanje i povezivanje tradicije i suvremenog načina proizvodnje i kulturnih dobara.

Jedna od škola u kojoj postoji zavičajna zbirka je područna osnovna škola u Prugovcu. Posjeduje oko 800 predmeta svrstanih u dva dijela: etnografski i kulturno-povijesni. Vjerujući da će ovaj primjerak »Zbornika« imati u rukama i mnogi prosvjetni radnici, držim da nije na odmet iznijeti iskustvo koje je stečeno prilikom rada na stvaranju zbirke kao i neke zakonitosti i spoznaje o putu nastanka zbirke i njezine svestrane koristi u odgoju i naobrazbi učenika te kulturnom utjecaju na sredinu u kojoj postoji. Glavna su obilježja školske zavičajne zbirke da ima elemente zavičajnosti, da poslove oko zbirke obavljaju što je moguće više učenici i da ti poslovi budu funkcionalno povezani s nastavnom i izvan-nastavnom djelatnošću škole te da prikupljena građa, bila ona izložena ili pohranjena, obavlja svoju nastavnu funkciju kao vizuelno sredstvo ili na koji drugi način. Ciljevi postojanja i djelovanja zbirke polaze od odgojno — obrazovnih zadataka osnovne škole i oni su višestruki.

Razvijati sposobnost učenika da samostalno steče i produbljuje znanje na osnovi sistematskog promatranja i prikupljanja podataka i predmeta, što uvjetuje interes za širenjem kruga znanja.

Stvarati osnovu za dalje stjecanje radnih navika i radne kulture kao i pravilnog odnosa prema osobnom i kolektivnom radu. Učenik treba znati zašto traži i pronalazi predmete te od kolikog će značaja biti zbirka za školu i sredinu u kojoj djeluje.

Promatranjem građe pojedinih predmeta, zapažanjem umješnosti nepoznatog majstora u načinu oblikovanja detalja i predmeta u cjelini polaže se važnost i na estetske momente. Samo pak postavljanje predmeta u vidu stalnih ili povremenih izložaba može omogućiti učenicima da aktivno usvoje dobra s područja estetskog odgoja i naobrazbe.

Da se pridonese razvoju učenikova socijalističkog humanizma, patriotizma i internacionalizma potrebno je da zbirka svojim eksponatima omogućí upoznavanje učenika s prošlošću, s borbom naših naroda za slobodu i društveni napredak.

Kako ostvariti školsku zavičajnu zbirku

Zamisao da se pokrene akcija za formiranje zbirke može poteći od samih učenika ili nastavnika. Povod tome može biti slučajno pronađen predmet na ekskurziji u okolici ili poslu, posjet nekoj školskoj zbirci, posjet muzeju i drugo. Budući je karakteristika djece te dobi da vole skupljati razne predmete i praviti svoje kolekcije neće ih biti teško motivirati da započnu skupljati i predmete materijalne kulture iz svoje uže i šire okoline. Učenik će, nadalje, na stvaranje zbirke poticati zornija i zanimljivija nastava. Korisno je da u prikupljanju predmeta sudjeluje što više učenika. Međutim, bitno je da sudjelovanje djece bude dobrovoljno, privučeno interesom, znatiželjom i natjecateljskim duhom. Također je potrebno izraditi plan rada koji obuhvaća slijedeće:

- materijal koji treba prikupljati,
- izvore na kojima se materijal nalazi,
- način prikupljanja materijala,
- prostorije zbirke,
- postupak s prikupljenim materijalom i
- postavka školske zavičajne zbirke.

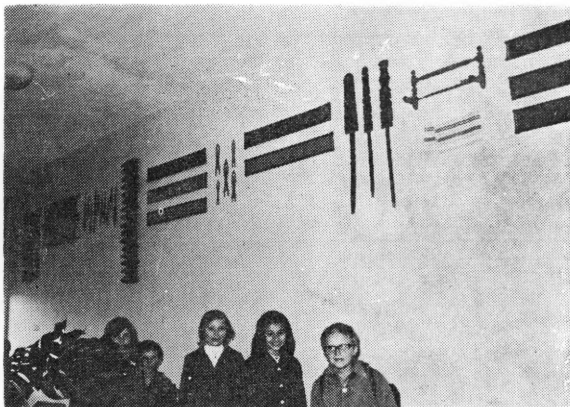
Iz ovog plana ukratko slijedi upoznavanje učenika s načinom praktičnog postupka u radu. Trebaju dakle znati što skupljati, gdje naći, kako skupljati, kako staviti, kako postupati i kako izložiti.

Nastavnik će savjetima usmjeravati rad i rukovoditi njime. Naročito je to potrebno ako se radi o mlađim učenicima, kako bi se pravilno uključivali i postepeno osamostaljivali u akcijama.

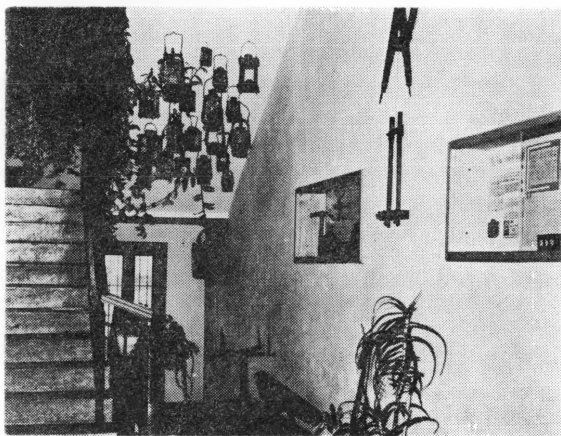
Osnovni je zahtjev pri prikupljanju materijala za zbirku da se pribavlja ono što je tipično iz prošlosti zavičaja.

Najviše se materijala može prikupiti od pojedinaca u kućanstvima. Ako se radi o vrijednim predmetima kojih se oni nerado odriču, potrebno je da ih se barem fotografira i zabilježe njihove osobitosti.

Učenici mogu prikupljati predmete pojedinačno i grupno. U oba slučaja valja voditi prbilješke koje obuhvaćaju potrebne podatke o dobivenim predmetima. Iscrpnost podataka razlikuje se prema vrstama predmeta i njihovoj vrijednosti. Kad se podaci prikupljaju od pojedinih vlasnika, trebalo bi zabilježiti kome je ranije pripadao predmet i kako je došao u posjed sadašnjeg vlasnika, zatim točno ili barem približno vrijeme nastanka predmeta, tko ga je izradio, da li se još služi ili je zamjenjen drugim, ime darovatelja te u kojem je stanju očuvan. Nema sumnje da će navedeni zahtjevi u svezi s prikupljanjem podataka

Etnografska građa postavljena kao svojevrsna dekoracija u hodniku osnovne škole u Prugovcu

biti ponekad prevelik te da će u tom slučaju biti nužna veća pomoć nastavnika. U traganju za narodnim blagom naići ćemo ponekad na predmete koji imaju arheološku, povijesnu, etnografsku, umjetničku ili drugu kulturnu i naučnu vrijednost. Učenike treba upozoriti da se takvi predmeti smatraju spomenicima kulture te da su zaštićeni zakonom. Njih je uputno ustupiti muzejima jer traže studioznu obradu i rukovanje.

Danas kad u mnogim školama vlada prostorna skućenost, uređenje i bogatstvo zbirke ovisit će o prostornim mogućnostima. Treba nastojati da su prostori podobni za izlaganje i odlaganje eksponata racionalno iskorišteni te da su ujedno zastupljeni odgojno-obrazovni i estetski zahtjevi.

S prikupljenim materijalom treba pažljivo rukovati da se ne ošteti. Čisti se, konzervira i slaže na određeno mjesto prema uputama nastavnika ili stručnjaka konzervatora.

Postavljanje zbirke uvjetovano je — rekostom — prostorom, zatim nastavnim potrebama i estetskim zahtjevima. Treba ipak nastojati da se iz rasporeda izloženih predmeta jasno razabire njihova tematska struktura, koja omogućuje bolju usklađenost s nastavnim programom i uporabnost u obradi gradiva iz pojedinih nastavnih predmeta, što će dolaziti sve više do izražaja što su učenici stariji.

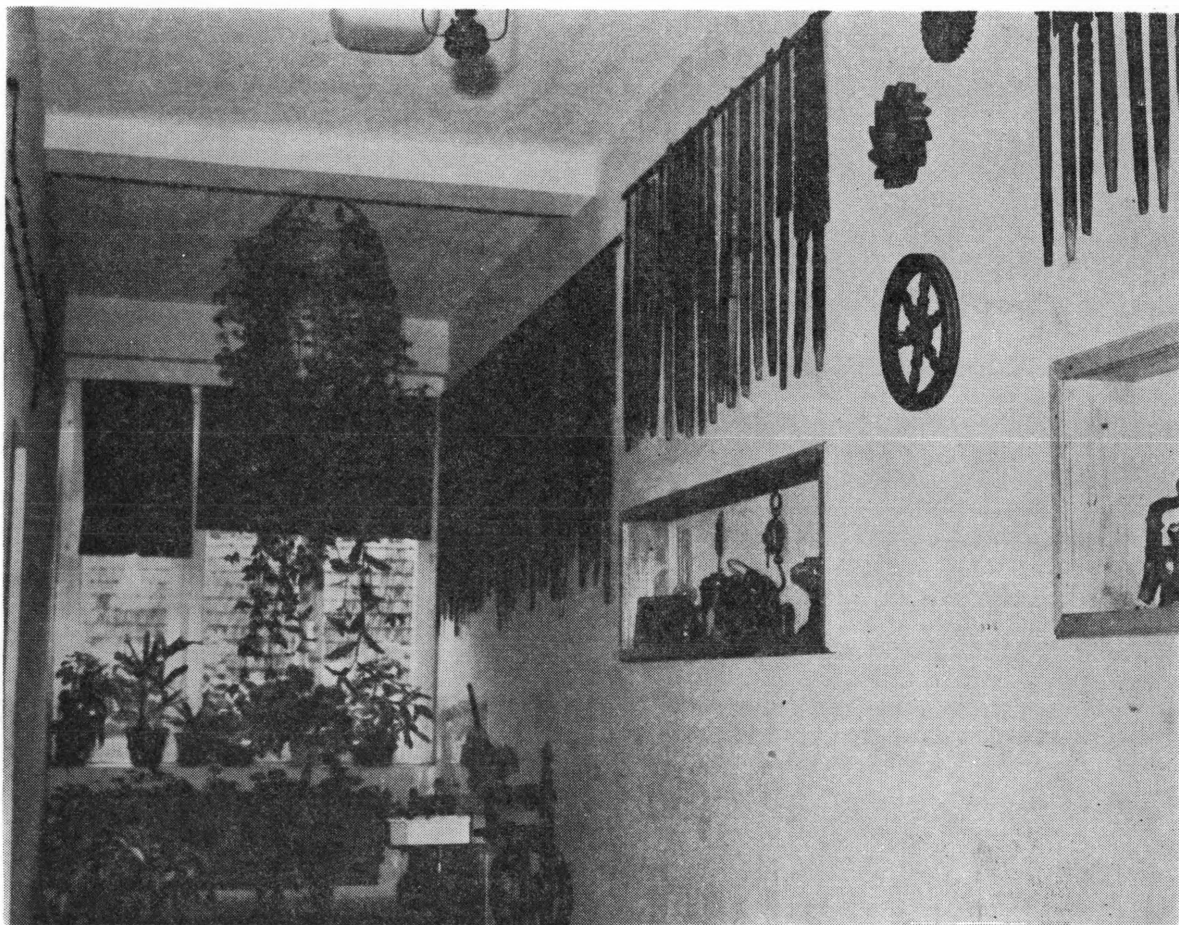
Postanak školske zavičajne zbirke Osnovne škole Prugovac

Naveli smo poticaje koji mogu inicirati začetak akcije na formiranju zbirke. U našem slučaju bilo je to spontano. Ideja je potekla za vrijeme nastave na satu iz predmeta prirode i društva u III i IV razredu. Gradivom se trebalo djecu uvesti u pojam prošlosti i shvaćanja vremenskih razdoblja desetljeća i stoljeća. Učenicima je bio pokazan čunak na kojem je bila urezana i godina 1869. Starost mu je tada bila upravo 100 godina, dakle jedno stoljeće. Njegova vremenost, istrošenost i nadasve dragocjenim podatkom godinom izrade zainteresiralo je djecu i navelo na razgovor o mogućnosti pronalazjenja raznovrsnih predmeta u dječjim domovima koji su ostavština njihovih djedova i baka, a svjedoče o toj prošlosti koju nastojimo upoznati i shvatiti. Učenici su počeli tragati za etnografskim predmetima i donositi ih u školu. Tu je bio početak. Prvih godina sabiranje je bilo više spontano negoli organizirano s jedinom nakanom da materijal posluži u nastavne svrhe uglavnom kao zorno sredstvo u predmetu prirode i društva. U jednoj prostoriji dotrajale školske zgrade, koja je potjecala još iz vremena Vojne krajine kad je služila kao vojarna i graničarska uprava, spremali smo sav prikupljeni materijal. Budući da je 1969. godine pokrenuta akcija za izgradnju nove školske zgrade, stara je srušena, a nastava se dalje odvijala u mjesnom domu. Ovaj prijelaz u mjesni dom usporio je djelatnost na sakupljanju etnografskog blaga jer je prostor za rad škole bio vrlo skučen. Iako je spoznaja o organiziranijem prilazu spašavanja narodne baštine sve više sazrijevala, prostorne mogućnosti bile su kočnica u tom humanom i kulturnom zadatku. Budući da se gradnja nove školske zgrade oteglala i trajala gotovo 5 godina, nije se u tom razdoblju znatno povećao broj predmeta. Kako su se u to vrijeme pojavili samozvani skupljači, zapravo preprodavači i »grobari« narodnog blaga, mnogo je predmeta uz simbolične novce nestalo i iz našeg mjesta i okolice. Uz navedene poteškoće valja znati i to da škole nemaju novaca koje bi mogle odvojiti u svrhu otkupljivanja baštine. Izgradnjom i useljenjem u novu školsku zgradu početkom 1975. godine, uvjeti za stvaralački odgojno-obrazovni rad su se neusporedivo poboljšali.

Od tada se prišlo sistematskom sabiranju etnografskog i kulturno-povijesnog blaga. Da bismo spasili od nestanka, propadanja i obezvređivanja predmete, za nas od neprocjenjive vrijednosti i ljepote koju sve rjeđe imamo i vidamo u zavičaju, odlučili smo upoznati mještane s dalekosežnom korisnošću akcije koju provodimo. Održali smo predavanja roditeljima i mještanima o potrebi sabiranja narodnog blaga na jedno mjesto, u našem slučaju, u školi. Tiskali smo listiće s tekstom koji ih je pozivao da se odazovu našoj namjeri formiranja školske zbirke darovanjem starih predmeta i dokumenata. Poruka je glasila: »U vašim domovima postoje barem neki predmeti koji su iz vremena vaših djedova i baka. Vi ih više ne koristite. Ne dozvolite da propadnu. Ustupite ih školi za zavičajnu zbirku. Tamo će biti čuvani. Djeca će iz nji učiti kako su živjeli naši preci. U školi ćete naći sabrano i uređeno ono što je narodno-naše. A naše je vrijedno. S narodnim kulturnim blagom možemo svakog trenutka dokazati narodnu stvaralačku misao i povijesnu tradiciju mjesta, zavičaja i naroda. Takvu tradiciju cijeni i stranac. Zašto da ne cijenimo mi!«

Učenici su uručivali listiće kućanstvima u selu i ako bi usput dobili koji primjerak »stare«, donosili su u školu. Budući da našu školu polaze učenici samo od I — IV razreda, a u prosjeku ih imamo svega 50, nismo se u početku upuštali u bilježenje svih potrebnih podataka o prikupljenim predmetima. Međutim, školskoj zavičajnoj zbirci nije primarni zadatak proučavanje i muzejska obrada grade, u čemu se i razlikuje od muzejskih ustanova. Tamo gdje postoje mogućnosti za postavu brojne i raznorodne školske zbirke valja postupati svakako prema prije navedenim uputama vođenjem kataloga i sređivanjem prema inventarskom broju. Na osnovu sabranog materijala učenici su bili upoznati i s nazivljem ostalih predmeta kojih bi moglo biti naročito u starijim seoskim kućama te su se mogli u istraživanju zanimati i za njih. Vlasnik treba ukazati kako će značenje njegovog predmeta porasti ako bude izložen kao primjerak u mnoštvu drugih koji u zajedništvu daju poruku bogatstva i ponosa naše narodne prošlosti i društvenog razvoja. Često smo obilazili seoska kućanstva grupno, nekoliko učenika i učitelj da bi posjetili vlasnike prostorno većih ili rijetkih predmeta. Primijećeno je da takve skupne posjete imaju pozitivnog odjeka u razgovorima sa starijim osobama i sabiranju dragocjenih usmenih podataka o običajima i narodnom blagu. Tim putem i načinima učenici su pribavljali sve nove i nove predmete za zbirku, i ne samo iz Prugovca već i iz susjednih mjesta u zavičaju, gdje bi se našli na izletu, posjetu ili proputovanju. Učitelji pak nisu samo savjetnici, već također marljivi istražitelji i skupljači zavičajnog blaga. Rekostom da danas škola posjeduje u zbirci oko 800 primjeraka. Najbrojniji su etnografski predmeti, dok je manje onih koji su svrstani u kulturno-povijesni dio zbirke. Raznovrsnost etnograf-

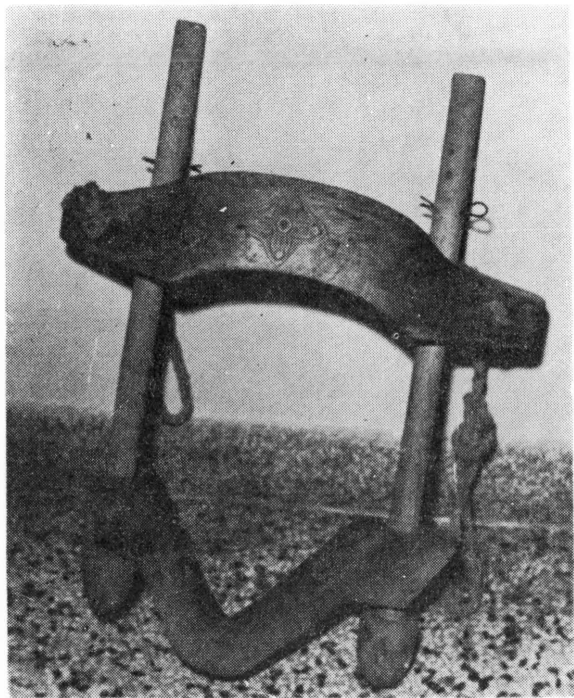
Detalj iz hodnika na katu osnovne škole Prugovac

skih predmeta obuhvaća prikaz kako se odvijao život u podravskim selu od druge polovice XIX stoljeća do danas. Od poslova u polju, livadi i vinogradu do obrta i poslova u kući; od odijevanja do narodnih običaja.

Od ratarskih sprava i alatki tu su drvene brane, jaram, mlati, kosijer, vinjaci, vile, mjerne lanac, srp, vodijeri, zaprašivač vinove loze sličan kovačkom mjehu, škare za čišćenje voćaka i drugo.

Najviše je onih predmeta narodnog rukotvorstva koji su vezani za obradu lana, konoplje i vune. To su: stupa, trlica, rihelj, grebeni, preslice, vretena, kolovrati, mahala, vitka, snovača, klupčica, sukalo, tkalački stan, čunci, tkalačke daščice, nitnjak i ostalo. Po brojnosti zatim dolaze lončarski proizvodi. Vrečevi, koršovi, čupovi, maslenke, ostenjke, meljnjac, lonci, zdjele, tanjuri, cediljke i protvani. Nada-

lje ima različitih predmeta kućne radinosti ili obrtničke proizvodnje izrađenih ili oblikovanih u drvo koji su se uglavnom rabili u kućanskim poslovima ili su bili dijelovi namještaja poput struganki, korita, vejače, loparki, mužara, mutilke, sejalke, mesaljke, greblice, lopate, križeva za odlaganje pečenog kruha, soljenke, ruljače, klupice, stolaca, štelaze, obrisačnjaka, stolnih ogledala, zipke, sita parkli, ribeža, barylaca, klompi, škrinje, mjerice za žito, brtvenika, sviječnjaka i drugo. Također je dobar broj ostalih predmeta izrađenih od metala, kao na primjer škare za striženje ovaca, rezanje lima, cjedilka, lampaši, kanta za petrolej, svjetiljke, stalak za pisala, poslužavnik, glačala, pehar, ključevi, strugača, lonci i ranjice. Pletarstvo je zastupljeno s manjim brojem primjereka košara, cekera i košarica. U zbirci postoje i neke vrste alata kojim su se služili nada-

Jaram za krave iz Prugovca

reni samouki majstori ili izučeni obrtnici u izradi predmeta. Narodna nošnja Prugovca vrlo je malo sačuvana. Zbirka posjeduje tek nekoliko primjeraka poculica, tušlina, lajbeca i peća. Inače, nešto je više ručnika, stolnjaka, stolica, češljarki i rupčića, pri izradi kojih je iskazana vještina kućanica u načinu tkanja i vezenja.

U kulturno-povijesni dio zbirke svrstan je onaj materijal koji govori o povijesnim zbivanjima, razvoju školstva i narodnim običajima. Ovamo je uvrštena i manja zbirka starog novca. Tu postoji plinska maska iz I svjetskog rata te nekoliko vojnih čaturica bajoneta iz tog vremena. Zatim dvije veće fotografije Prugovčana u uniformi austro-ugarske vojske. Partizanska bluza, kapa, telefon, motolica s kablom, sanduk za ređenik i čaturice, predmeti su iz vremena NOB. U bivšoj školskoj zgradi u Prugovcu rođen je narodni heroj Vilim Galjer. Nažalost, o njegovom životu i revolucionarnom radu zbirka ne posjeduje nikakve originalne dokumente. Postoji jedino nekoliko fotografija i spomen ploča koja je bila postavljena na staroj školskoj zgradi. Ipak jedan je eksponat vrijedan pažnje. To je zipka u kojoj je malog Vilima, kao i ostalu braću, ljučjala majka. Nadalje sabrano je nekoliko knjiga koje govore

o ratnim danima u Podravini, zatim snimljena spomen-obilježja u selu i neke prikupljene zabilješke od mještana — sudionika NOB.

Dokumenti o razvoju školstva odnose se isključivo na mjesto. Pisana građa o postanku i radu škole u Prugovcu do NOB štura je i nepotpuna jer je stara spomenica uništena za vrijeme rata. U novoj se nalaze podaci da škola djeluje od 1812. godine, a u bivšoj zgradi otkupljenoj od vojne uprave, nastava se odvijala od 1871. god. sve do 1974. god. Prikupljeno je nekoliko fotografija snimljenih razrednih odjeljenja između dva rata. Zbirka posjeduje i tridesetak knjiga tiskanih na prijelazu između XIX i XX stoljeća kao što su npr. »Slike iz obćeg zemljopisa« (1892.), »Računica za šegrtske škole« (1889.), »Kazneni zakon« (1890.), uvezano godište pedagoškog časopisa »Napredak« (1888.), »Krčki knezovi Frankopani« (1901.), »Povijest školstva« (1910.) i druge. Što je danas učeniku bilježnica i olovka, još prije tridesetak godina bila je pločica i kamenčić. O načinu pisanja mogu se učenici upoznati i sami žele li pokušati povući kamenčićem po pločici. U zbirci se još nalaze dačke torbe od domaćeg zeleno obojenog platna, zatim drvene pernice, staklene tintarnice te keramičke boce od litre u kojima se nabavlja tinta za školske potrebe. Sačuvane su dvije stare klupe i računalo. Jedan od najvrednijih eksponata iz ove grupe je upijač za tintu pomoću pijeska dobiven od Milana Galjera, sina bivšeg učitelja Franje Galjera, koji se njime služio radeći u školi Prugovac. O narodnim običajima prikupljeno je nešto zabilješki i fotografija.

Estetska funkcija izložaka

Osim velike didaktičke vrijednosti zbirka ima i značajnu estetsku funkciju. Da ne bi prikupljeni materijal bio pohranjen jedino u podrumskoj prostoriji škole i time manje pristupačan i nedovoljno iskorišten, odlučili smo da dio eksponata postavimo na pogodnim mjestima radnih i prolaznih prostora škole. Suvremenu školsku zgradu nastojali smo oplemeniti prostorno prikladnim i estetski vrijednim uzorcima zbirke. Razumljivo da smo pri tom uzimali u isto vrijeme i njihovu dokumentarnu vrijednost. Već sama okolina škole nagovještava da se ovdje posvećuje puna pažnja estetskom uređenju. Među ukrasnim raslinjem, zelenilom i cvijećem uočavaju se neki stari predmeti, kako to uobičajaju govoriti mještani. Pozornost prolaznik privlači 5 velikih drvenih kotača od seoskih kola polukružno postavljenih na kosini platoa. Ispred njih je kolarsko postolje za navlačenje oblatnica i žbica na kotače. Lijevo od prilaza školi je stara trosjedna školska klupa. U školskom okolišu su još stupa za tučenje heljde i drvotokarski kotač. Ovih nekoliko predmeta, osim što se skladno uklapaju u izvanškolski ambijent, daju naslutiti da to nije sve. S lijeva na ulazu u školu dočekuje nas klupčica s naslonom, a zadesna visi drveno računalo s kuglicama i valjcima,

nekad osnovno i jedino nastavno sredstvo u računskoj nastavi. U međuprostoru između ulaza i hodnika je kolovrat i stupa za tučenje konoplje i lana. Na bočnim stranama zida više dvije uramljene slike, konjanika (ulanera) i pješadinaca, oba Prugovčani, nekad vojnici austro-ugarske vojske. Ovdje na pragu u novu školsku zgradu čim određenu podudarnost s vremenom kad je bivša, prije više od jednog stoljeća služila isključivo u vojne, graničarske svrhe. Pogled došljaka hodnikom prizemlja obuzme ga spoznajom da je tu na okupu daleko više narodnog kulturnog blaga negoli što bi očekivao. Ovdje je izloženo više od 100 eksponata uglavnom u vidu stalne postave po zidovima, stropu ili prikladno smješteno uza zid. Uzduž desnog zida niz je od osamdesetak probranih preslica skupljenih iz Prugovca i bliže okolice. U ovoj zbirci dali smo preslici istaknuto mjesto, kao što i inače ima među predmetima narodnog rukotvorstva. Nekad gotovo jednako vrijedna kao uporabni alat i predmet skladnog oblika i ljepote, danas kad su se kolovrati i vretena prestali okretati u seoskim kućanstvima, preslica se više promatra sa stajališta narodnog umjeća. Jasen, javor, šljiva, drvo koje je služilo za izradu preslica, obrađivano je s izuzetno puno mašte i osjećaja za lijepo. Različitost njezinih kontura, splet urezanih šara, rozeta, geometrijskih oblika, kao i nmajena, pružali su pučkim stvaraocima velike mogućnosti za izražavanje. Rezanjem, urezivanjem, dubljenjem, bušenjem, utiskivanjem pečatnog voska, bojenjem i slično, anonimni majstor je nastojao da je izradi što ljepšu, a time i sebe prikaže što vrsnijim kreatorom. Nije ni čudo jer je upravo preslica jedan od rijetkih predmeta narodnog rukotvorja koji su muškarci poklanjali i darivali u znak privrženosti, poštovanja i ljubavi djevojkama, ženama i rođakinjama. Dok su preslice u Kloštru Podravskom i Sesvetama izrađivane izduljene i uske, pretežno od jasena i šljive, te bojane često crvenom bojom, u Prugovcu i Kozarevcu one su nešto kraće. Za izradu prevladava javorovo drvo, tvrdo ali lagano, što je praktična prednost preslice, budući da se laganije okretala u ruci prilikom omatanja vlakna oko nje. Prugovečke preslice nose i obilježje jednostavnosti u rješavanju ukrasnih elemenata paljenjem užarenom šipkom. Osim toga često su rubovi srca izrezani na vrhu preslice obojeni zelenom bojom. Sve vrste pak resi likovno bogatstvo ornamentike, koja je strogo simetrična, a razvedenost i nazubljenost rubova prilagođena je potrebama procesa rada, odnosno prihvata i držanja vlakna kudjelje ili vune. Maštovitost oblika, bujnost ukrasa i ljepota sklada čine preslicu jednom od najiskrenijih dokaza pradavne težnje čovjeka za likovnim oblikovanjem predmeta kojima su se svakodnevno služili. Između niza preslica postavljeni su još neki predmeti vezani uz predenje kao mahalo, greben, špuljnjak, uspravno vitlo i cijelo predeno.

I dok nas ovaj dio eksponata zajedno s kolovratom i povjesmom na preslici smješte-

Lampaš iz Sesveta Podravske, etnografska zbirka Osnovne škole Prugovac

nim od strane stolice uza zid ispod njih, podsjeća na posao kojim su se za vrijeme dugih zimskih večeri uz zujanje kolovrata bavile prelje, datle lijevi zid prikazuje neke od uporabnih predmeta u obradi zemlje i poslova muških članova obitelji. Tu je duljinom zida razvučen geometrijski lanac za mjerenje zemljišta dug dvadeset metara, nekoliko vinjaka, kosijer, škarice za čišćenje voćaka, mlati, vodi- jer i jednostelni jaram, zvan jarmiće, a uza zid kobila. Na primjeru jarmiće zamjećujemo s kolikom je ljubavlju čovjek oblikovao i one predmete koji su imali strogo uporabnu vrijednost. Ne samo da je pomno odabirao glatko i lagano drvo već je likovnim uredsima iskazao svoje rezbarsko umijeće i privrženost prema životinji koja mu je služila u prijevozu i obradi zemlje. Posao muškarca bio je i krunjenje kukuruza. Prije više desetaka godina to se obavljalo na spravi koju zvali kobila. Daska postavljena na četiri noge koja je ujedno slu-

žila kao jedalo (Prugovac i okolica) bila je ravna s probušenom rupom i umetnutim oštrilom kojim se pritiskom povlačio klip i krunilo zрно. Ovu su napravu izrađivali i iz prikladnog komada drveta koje je bilo svinuto polulijevo dolje i tako oblikovano sličilo glavi konja. Na glavi bi bilo oštrilo. To je bio već prikladniji položaj za rad pri krunjenju, sjedeći. Primjerak koji zbirka posjeduje posebno je estetski izrađen. Rad je samoukog stolara iz Virja. Na vodoravnoj dasci istesanoj iz debila drvenim klinovima je koso polulijevo ugrađen elemenat glave kobile. Oblik podsjeća na veću blanju. Na sredini ispod oštrila je šuplji četvrtasti žlijeb kojim se zrnje siplje na otvor van na hrpu tako da se ne rasiplje kao kod ranije navedenih uokolo prostorijom. Vanjskim užljebljenjima, urezivanjem detalja, formiranjem vrata i repa kobile data je ovoj spravi naročita lijepa estetska forma.

S donje strane kosine stepeništa visi dvadesetak lampaša. Među njima su rudarske i željezničarske svjetiljke te lampaši za kućnu uporabu. Najstariji među njima datiraju iz konca prošlog stoljeća. To su lampaši domaće izrade. Prizmatičnog su oblika veličine od 20 do 30 cm. U sredini zadna tijela imaju svječište ili limenu posudu za ulje i stijenj. Gornja ploha ima izrezani okrugli otvor natkriven polukružno savijenim limom i ručku od deblje žice. U zbirci ima i lampaša industrijske proizvodnje među kojima se izdvajaju oni s pokretnom zaštitnom mrežom. Signatura na cilindru govori da su uvezeni iz Engleske i ovdje prodavati. Posebni oblik lampaša je primjerak iz Sesveta Podravske. Izrađen je od lima u valjkastom obliku koji završava stožastom tuljankom. Ručka na tijelu lampaša rjeđito govori da se prenosio ili postavljao na podlogu, a vrlo rijetko vješao o gredu ili strop kao ostali. Prorezi na lampašu su svinuti prema vanjskoj površini, tako da čine simetrične rebraste šupljine slične granama bora. Vratašca koja su nasuprot ručici nisu bila izbušena iz praktičnih razloga da ne bi prilikom nošenja vjetar gasio plamen. Na zidu iznad ulaznih vrata niz je tkalačkih daščica koje su služile za snovanje ili tkanje vrpce (svitnjaka).

U dnu hodnika smješten je rijetko viđen primjerak stalka za vitlenke. Visok metar i pol sastavljen je iz pet dijelova. Četiri noge u križ spojene s izdancima prema gore čine statičnu cjelinu. Umetnute jedna u drugu u koso izrezana udubljenja bez klina i čavala na koje se nastavlja osmerostrani stup s izbočenim klinom na vrhu na kojeg se umeću dvije u križ postavljene vitlenke, čine jednu cjelinu s dojmom da je sve izrađeno iz jednog komada drveta, po uzoru na drvenu skulpturu. Tim više što su rezbarenjem unijete estetske forme poput blago svinutih koljena u donjem i ruku stisnutih šaka u gornjem dijelu.

Sa stropa hodnika vise u nizu od šiblja plitke okruglo pletene košare, nekad rabljene za nošenje hrane u polje, za vrijeme svatova i sl., zatim drveni križi za odlaganje pečenog kruha i lampe. Kolarskim šestarom i blanjom,

jedinim primjercima zanatskog alata u ovom dijelu zbirke, zaokružena je uz ostalo i estetska zamisao stalne postave.

Blagovaonica škole iskorištena je također za prezentiranje onih eksponata koji su se najčešće nalazili u starim kuhinjama i služili za svakodnevnu uporabu. Na svakom zidu je jedna manja cjelina. Ribež, daščica za rezanec, sejalka, sito, drvena cjedilka, porculanski tanjur i zemljena zdelka na jednom, štelaza na kojoj su soljenke, svrablivec, tikvica, sviječnjak i britvenik vrlo lijepo izrezbarenog poklopca, a o klinovima vise goričarska torba, škare, barilec, ključ, lampaš, štap i lajbec na drugom zidu, te staro zidno ogledalo s ručnikom na obrisačnjaku i izvezena češljarka na trećem zidu. Sa stropa opet vise lampe s porculanskim sjenilima i jedna luster-lampa. Postava izložaka u ovoj prostoriji ostavlja na posjetitelje najljepše dojmove.

U hodniku na katu jedan je zid dekorativno ispunjen nizom brda, ničenica, vretena, preslica, drvenih iglica za ničenje, obrisačnjakom i čunkima, a drugi zidnim urama i narodnom nošnjom. Uz ogradu na hodniku je drvena škrinja, a u jednom kutu posuda za preradu mlijeka u putar, zvana mutilka. O strop su na škripcima poprečno obješene ničenice te bilo s umetnutim brdom. Tu visi još jedana luster-lampa i zastornica iznad vratiju na ulazu u knjižnicu. U dijelu slobodnog prostora knjižnice smješten je kompletan pribor za pripremanje i pečenje kruha te zipka. U zbirci i dvjema učionicama ima također dvadesetak predmeta uglavnom lončarskih proizvoda porazmjještenih po ormarima i policama.

Ovo bi bio prikaz izloženih eksponata, koji osim što svojim originalnim oblicima pobuđuju u učenika znatiželju i spontanu usporedbu s današnjim novim oblicima mehaničkog i industrijskog doba, nenametljivo utječu na razvijanje osjećaja za lijepo.

Postepenim proširivanjem dječjih interesa i kontinuiranim pedagoškim djelovanjem na razvitak estetske senzibilnosti stvara se pozitivna osnova za uvođenje djeteta u područje umjetnosti. Najvažniju ulogu u tome ima adekvatan izbor dojmova koji dijete okružuju i koji mu mogu pružiti mogućnost uočavanja i doživljavanja lijepoga. Udjela u tome ima svakako i ovakva postava eksponata zbirke u područnoj školi u Prugovcu. Osim toga u vitrinama hodnika škole povremeno se izlažu predmeti iz ostalog blaga zbirke koji tematskim izborom potkrepljuju spoznaju o izvanrednom narodnom bogatstvu nastalom i nađenom u zavičaju.

S vremena na vrijeme škola organizira za učenike posjet zavičajnim muzejima i izložbama. Upriličuje susrete s likovnim umjetnicima i književnicima, što na djecu motivaciono djeluje u smislu stjecanja širih spoznaja o djelotvornom kulturno-umjetničkom radu i plemenitosti njihovog aktivnog odnosa u pogledu spašavanja predmeta i dokumenata prošlosti čime dokazuju da poštuju svoje pretke i svoju povijest.

Školska zavičajna zbirka i sredina

Zbirka pozitivno utječe i na mještane. Navraćaju i razgledavaju eksponate. Mnogi se od njih i sami interesiraju ne bi li zapazili ili pronašli ponešto iz narodne baštine. Ima primjera da ih i sami donose ili obavještavaju gdje se neki materijal nalazi. Osim toga zapaženo je da sada više u njima ne gledaju bezvrijedne predmete koje treba odbaciti i uništiti. Nije rijedak slučaj da traže savjet kako bi u svojoj kući smjestili neki predmet i time ukrasili prostor. Dakle, zbirka ima djelotvoran utjecaj i izvan školskog prostora, što joj daje novu potvrdu potrebitosti postojanja. Ona pomalo postaje ne samo svojina škole, već i sela. Svakodnevnim okolnostima i načinom života djece i odraslih u okolini koja ih okružuje, ako je ispunjena estetskim obilježjima, u najvećoj mjeri utječe na buđenje i razvijanje estetskog ukusa. Tim putem dolaze naročito mladi do trajnih navika i potreba za kulturnim i estetskim stajalištem i ponašanjem prema svemu što su ruke i um čovjeka stvorili i što govori o povijesnom slijedu življenja do današnjih dana.

Sabrana zbirka, plod zajedničkog truda učenika i učitelja, čuva se i dopunjuje novo pronađenim primjercima duhovne i materijalne kulture te time osvježuje i ostaje dinamična i privlačna za učenike i posjetitelje. Poticaj i početak osnivanja zbirke bio je vjerojatno presudan za spašavanje mnoge etnografske i kulturno-povijesne građe, koja bi do danas posve nestala, tavorila još uvijek negdje u mraku i paučini ili bila u bescijenje otuđena iz Prugovca i okolice. Za malo mjesto i malu školu ova zbirka ima stoga veliku kulturnu i povijesnu vrijednost.

Literatura i izvori

- Vladimir Tkalčić: Etnografski muzej u Zagrebu, Narodna starina, Zagreb, 22/1930.
Josip Turković: Podravsko narodno likovno stvaralaštvo, Podravski zbornik, 1975, 1976.
Dr Marijana Gušić: Zagorska arhaika, »Kaj« br. 2 i 3, Zagreb, 1968.
Milan Taritaš: Uloga muzeja u odgojno-obrazovnom procesu, Pedagoški rad, Zagreb, br. 3-4, 1977.
Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, Zagreb, br. 5, 1971., i br. 5, 1973.
Luka Šteković: Škola čuvar kulture, Školske novine, Zagreb, br. 15, 1978.
Jadranka Luketa: Škola kao galerija, Školske novine, Zagreb, br. 25, 1978.
Spomenica područne osnovne škole Prugovac.